

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1996 metai

VILNIUS **pradai** 1997

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1996

VILNIUS 1996

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1996

VILNIUS 1997

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė komisija

Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:

Kražių 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-776-74-0

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ

TADO KOSCIUŠKOS VERTINIMAS TARGOVICOS KONFEDERACIJOS LAIKOTARPIO PERIODINĖJE SPAUDOJE

Pirmuosius šlovės laurus tėvynėje Tadas Kosciuszka pelnė 1792 m. Lenkijos ir Lietuvos kare su Rusija. Būtent todėl Targovicos konfederacijos laikotarpio periodinėje spaudoje T. Kosciuška skiriamas ypatingas dėmesys.

Targovicos konfederacijos kūrimas ir jos valdžios įtvirtinimas Respublikoje vyko dar esant stiprioms patriotinėms jėgoms. Tuo laikotarpiu Varšuvoje buvo leidžiami šie periodiniai leidiniai, plačiai informuojantys apie politinius įvykius šalyje ir Europoje: „Gazeta Warszawska“, „Gazeta Narodowa i Obca“, „Korespondent Warszawski“, „Gazette de Varsovie“¹. Vilniuje 1792 m. buvo spausdinamas savaitraštis „Gazety Wileńskie“². Įsigalėjusi Respublikoje Targovicos konfederacija 1792 m. liepos 24 d. uždraudė patriotinės pakraipos laikraštį „Gazeta Narodowa i Obca“. Tačiau jau nuo 1792 m. rugsėjo 6 d. emigracijoje, Lvove, pasirodė naujas leidinys — „Dziennik Patriotycznych Polityków“.

Mūsų tikslas — apžvelgti, kokią informaciją apie T. Kosciuską pateikdavo šie laikraščiai ir kaip jis buvo vertinamas jų pranešimuose.

Plačiausiai ir labai informatyviai žinias apie padėtį šalyse 1792 m. vasarą skaitytojams pateikdavo patriotų grupuotės leidinys „Gazeta Narodowa i Obca“. Patriotų grupuotės vadovo Ignacijaus Potockio paskatinti, 1790 m. pabaigoje „Gazeta Narodowa i Obca“ pradėjo leisti trys jauni politikai: Livonijos atstovai Ketverių metų seime — jau pagarsėjęs publicistas ir satyrikas Julianas Urszynas Niemce-

¹ *Historia prasy polskiej. Prasa Polska w latach 1661—1864*. Pod redakcją Jerzego Łojka, Warszawa, 1976, s. 38.

² J. Kazlauskaitė, *Vilniaus periodiniai leidiniai 1760—1918: Bibliogr. rodyklė*, Vilnius, 1988, p. 21.

wiczius bei gabus teisininkas, I. Potockio talkininkas Józefas Weyssenhoffas ir jauniausias iš trejeto, bet radikaliausias savo pažiūromis kaštelionas Tadeusz Mos-towski³. „Gazeta Narodowa i Obca“ ėjo reguliariai 2 kartus per savaitę (trečiadieniais ir šeštadieniais) iki 1792 m. rugpjūčio 4 d. 1792 m. pirmoje pusėje laikraščio tiražas siekė 1900 egzempliorių⁴.

„Gazeta Narodowa i Obca“ puslapiuose jau nuo 1792 m. gegužės 30 d. numero skelbiama informacija apie Respublikos ir Rusijos karo kampaniją. Pranešimuose iš kunigaikščio Juozapo Poniatovskio stovyklos aptinkame žinių ir apie generolą T. Kosciuską (jo vadovaujamų korpusų sudėtį, žygiavimo kryptį, sėkmingai atliktus manevrus, siekiant išvengti apsupimo). Birželio 23 d. laikraštis išspausdino pranešimus apie birželio 18 d. kautynes ties Zielencais. Išsamiam mūšio aprašyme pabrėžiama, kad „generolas Kosciuska parodė didelį sumanumą ir vyriškumą grėsmės akivaizdoje“⁵. Birželio 30 d. „Gazeta Narodowa i Obca“ pranešė, kad „birželio 25 d. Vyriausiasis mūsų kariuomenės vadas Šviesiausiojo Pono įsakymu išdalijo karinius ordinus šiems asmenims: generolams Kosciuskai, De Poupartui, Wielhorskiui, brigados vadui Mokronowskiui, pulkininkams Grochowskiui, Haumannui, majorams Łązninskiui, Krasickiui, Zablockiui...“⁶. Tokiu būdu laikraštis pranešė apie pirmąjį karinio T. Kosciuskos sumanumo įvertinimą tėvynėje. Generolas Kosciuska buvo apdovanotas auksiniu „Virtuti Militari“ medaliu.

Liepos 11 d. „Gazeta Narodowa i Obca“ plačiai aprašė lenkų kariuomenės ariergardo susidūrimą su rusų kariuomenės priešakinės sargybos daliniais. Laikraštis teigė, jog „jau išmėginto generolo Kosciuskos įžvalgumo ir atkaklumo dėka priešas, patirdamas didelius kavalerijos nuostolius, buvo atmuštas“, ir pabrėžė, kad „kunigaikštis, mūsų vadas, labai giria generolą Kosciuską, pulkininką Karwickį ir majorą Krasickį“⁷. Kitame, liepos 14 d. numeryje vėl grįžtama prie šių kautynių. „Gazeta Narodowa i Obca“ anonimiškai išspausdino lenkų karininko laišką, rašytą 1792 m. liepos 8 d. Dubenkoje. Laiške emociškai aprašomos visos lenkų kariuomenės dalinių susidūrimo su rusų priešakinės sargybos daliniais smulkmenos ir pažymima, kad „Kosciuska yra nepaprastas žmogus. Ugnyje atrodo lyg išėjęs pasivaikščioti. Išmintingas, atkaklus, mylimas. Jis ir saviškių, ir net priešų gerbiamas“⁸.

³ *Prasa Polska...*, s. 33.

⁴ Ten pat, p. 35.

⁵ Z obozu Xcia Jmci Poniatowskiego Gen. Leyt. pod Zaslawiem dnia 19 czerwca, *Gazeta Narodowa i Obca*, 1792 06 23, nr 50, s. 297.

⁶ Z obozu Xcia Jmci Poniatowskiego Gen. Leyt. pod Ostrogiem dnia 23 czerwca, ten pat, 1792 06 30, nr. 52, p. 307.

⁷ Z Warszawy dnia 11 lipca, ten pat, 1792 07 11, nr. 55, p. 327.

⁸ Kopia listu Officera jednego z woyska pod kommandą Xcia Józefa Poniatowskiego G.L. dnia 8 lipca 1792 roku z Dubienki, ten pat, 1792 07 14, nr. 56, p. 331.

Viename paskutiniųjų numerių (liepos 25 d.), jau Stanislovui Augustui prisijungus prie Targovicos konfederacijos ir oficialiai paskelbus apie karo pabaigą, „Gazeta Narodowa i Obca“ pranešė liepos 20 d. žinias iš kunigaikščio J. Poniatovskio stovyklos Chelme. Pranešime trumpai išdėstoma liepos 18 d. mūšio ties Dubenka eiga, pabrėžiant, kad „visas detales apie šią garbingą generolui Kosciuškai ir mūsų kariuomenei akciją pranešime sulaukę kito kurjerio“⁹. Tačiau savo pažado redakcija negalėjo ištesėti: Targovicos konfederacijos vadovybė laikraščio „Gazeta Narodowa i Obca“ leidėjus laikiusi pagrindiniais prokonstitucinių visuomenės nuotaikų kurstytojais ir baimindamasi patriotų grupuotės spaudoje išplėtotos akcijos prieš konfederaciją, 1792 m. liepos 24 d. konfederacijos sesijoje Senajame Konstantinove nutarė uždrausti šį laikraštį, o jo leidėjus patraukti teisminėn atsakomybėn¹⁰. Vengdami konfederacijos persekiojimų, J. U. Niemcewiczius, T. Mostowskis ir J. Weysenhoffas emigravo. Laikraščio techniniam redaktoriui Stanisławui Szymańskiui pavyko išleisti dar 4 numerius (paskutinis pasirodė 1792 m. rugpjūčio 4 d.), tačiau jokios informacijos nei apie padėtį kariuomenės stovyklose, nei apie generolą T. Kosciušką juose nebuvo pateikta.

Kiek nuosaikesnio periodinio leidinio „Korespondent Warszawski donoszący wiadomości krajowe i zagraniczne“ puslapiuose taip pat gausu žinių apie T. Kosciušką. Pirmas „Korespondent Warszawski“ numeris pasirodė 1792 m. gegužės 3 d. Laikraštį leido buvęs Gardino spaustuvės vadovas kunigas Karolis Malinowskis. Redakcijos nariai buvo eksjėzuitas Michał Pysznicas, kunigas Ludwikas Königas, Varšuvos miestietis, advokatas Karolis Eisbachas ir Antonis Malinowskis, vyriausiojo redaktoriaus brolis, taip pat kunigas¹¹. „Korespondent Warszawski“ buvo leidžiamas 3 kartus per savaitę (antradieniais, ketvirtadieniais ir šeštadieniais) gana dideliu tiražu: 1792 m. liepos pabaigoje jo tiražas siekė 2000 egzempliorių¹².

Sudėtingai besiklostančioje politinėje situacijoje 1792 m. vasarą laikraščio redakcija sugebėjo išsaugoti savo leidinį. Buvo linkstama į kompromisus su konfe-

⁹ Z obozu Xcia Jmci Poniatowskiego Gen. Leyt. pod Chelmem dnia 20 lipca 1792, ten pat, 1792 07 25, nr. 59, p. 349.

¹⁰ 1792 07 24 Targovicos konfederacijos universalas, *Korespondent Warszawski*, 1792 08 16, nr 46, s. 396—397. Pirmuosius žingsnius įvesdama spaudos kontrolę Targovicos konfederacijos vadovybė žengė dar 1792 m. birželio 9 d. Tulčine, kai konfederacijos maršalka Szczęсны Potockis pasirašė universalą, uždraudžiantį visoje šalyje spausdinti leidinius, neatitinkančius konfederacijos politinės linijos, *Summaryusz czynności Konfederacyi Generalney Targowickiey Koronney*. Przez Stanisława Junoszę Kuszewskiego Metrykanta kancelaryi Koronney ułożony, t. 1, s. 3. Tačiau laikraščio „Gazeta Narodowa i Obca“ redakcija nepakluso šioms nurodymams. Laikraščio puslapiuose ir toliau buvo skelbiami pranešimai apie visuomenės patriotinį entuziazmą ir pasiruošimą ginti 1791 m. gegužės 3 d. konstituciją.

¹¹ J. Łossowska-Zaporowska, „*Korespondent Warszawski*“ w latach 1792—1796, Warszawa, 1969, s. 21—22.

¹² *Prasa polska...*, s. 38.

deracijos valdžia. Tačiau informacijos parinkimas ir pateikimas akivaizdžiai parodė patriotines redakcijos nuostatas. Tai ypač ryšku žinutėse apie T. Kosciuską.

Pirmą kartą „Korespondent Warszawski“ T. Kosciuskos pavardę paminėjo birželio 5 d. informacijoje apie birželio 2 d. rusų ir lenkų kariuomenių susidūrimą¹³. Santūriame pranešime apie birželio 18 d. mūšį ties Zielencais T. Kosciuska tik paminimas¹⁴. Didelį Kosciuskos sumanumą ir įžvalgumą atspindėjo mūšio ties Dubenka aprašymas liepos 24 d. numeryje. Tačiau skirtingai nei „Gazeta Narodowa i Obca“, „Korespondent Warszawski“ nepateikė savo vertinimų ar komentarų. Pakitus politinei situacijai redakcija, stengdamasi išsaugoti laikraštį, apsiribojo tik faktų konstatavimu: „Per labai trumpą laiką rusų daug krito, o per visą mūšį iki 1500 žuvo. Mūsų vos 220 užmuštų mūšio lauke atgulė“¹⁵.

Jau apskriejus žiniai apie „Gazeta Narodowa i Obca“ uždraudimą, „Korespondent Warszawski“ redakcija, rizikuodama konfederacijos nemalone, paskelbė lenkų karininkų padėkos laišką savo vadui kunigaikščiui J. Poniatovskiui už vyriškumą karo metu. Šį laišką, datuotą lenkų kariuomenės stovykloje Kazienicuose rugpjūčio 6 d., pirmasis pasirašė jau generolu leitenantu tapęs T. Kosciuska¹⁶.

Savo iniciatyva rugpjūčio 16 d. redakcija vėl grįžo prie mūšio ties Dubenka¹⁷. Pasakojimas apie kautynes, kuriame pabrėžiamas T. Kosciuskos atkaklumas, sumanumas ir narsa, publikuojamas jau rusų kariuomenės daliniams stovint Pragoje. Esant tokiai situacijai patriotiškai nusiteikusiai Varšuvai žinios apie lenkų dalinių pasipriešinimą Rusijos kariuomenės veržimuisi į Respublikos teritoriją buvo labai svarbios. Tai šiek tiek švelnino bejėgiškumo jausmą, kurį skaudžiai juto gegužės 3 d. konstitucijos šalininkai.

„Korespondent Warszawski“ redakcija ir toliau domėjosi Dubenkos didvyriu. Laikraščio puslapiuose, išmargintuose Targovicos konfederacijos nutarimų ir universalų tekstais, vis šmėkštelėdavo žinutės apie Tada Kosciuską, ryškiai pademonstruodamos skaitytojų poreikį šiai informacijai.

¹³ Z Warszawy dnia 4 czerwca, *Korespondent Warszawski*, 1792 06 05, nr 15, s. 134.

¹⁴ Opisanie bitwy między naszym Woyskiem i Rosyiskim w dniach 14tym i 18tym t.m. zaszłych, ten pat, 1792 06 26, nr. 24, p. 201.

¹⁵ Z Warszawy dnia 24 lipca. Przybył tu dnia 21 tego m. JP Gołkowski kuryerem, a później JP Hadziewicz Adiutant Xięcia Józefa z wiadomością o bitwie zaszły w dniu 18 tego miesiąca..., ten pat, 1792 07 24, nr. 36, p. 289.

¹⁶ Z Warszawy dnia 13 sierpnia. Po następionym Armistitium Woysko Koronne na znak wdzięczności JO Xięciu Jmci Józefowi Poniatowskiemu, Generalowi Lieutenantowi złożyło na pismie podziękowanie, które w Gazecie umieszczone mieć chciało, ten pat, 1792 08 14, nr 45, s. 361. Generolu leitenantu T. Kosciuska buvo paskirtas 1792 m. rugpjūčio 3 d.

¹⁷ Z Warszawy dnia 15 sierpnia, ten pat, 1792 08 16, nr. 46, p. 372.

Targovicos konfederacijos įvesta spaudos cenzūros sistema turėjo tam tikrų spragų: 1792 m. rugsėjo 7 d. nutarimu buvo įsakyta, „kad kiekvienas leidinys prieš išspausdinant būtų tam reikalui paskirto asmens perskaitytas ir patvirtintas“¹⁸. Tačiau cenzūra kontroliavo tik informaciją apie Respublikos vidaus gyvenimą. Informacija apie įvykius užsienyje, perspausdinta iš kitų šalių laikraščių, leidžiamų užsienio kalbomis, galėjo būti pateikiama be cenzūros leidimo. Tai įgalino „Korespondent Warszawski“ vyriausiąjį redaktorių K. Malinowską laviruoti, pateikiant žinių apie esantį emigracijoje T. Kosciuską.

Lapkričio 24 d. „Šalies žinių“ skiltyje redakcija pranešė, kad gavo naujienų iš Lvovo: „Rašoma iš Lvovo, jog į ten atvyko šviesusis ponas generolas Kosciuszka. Pirmieji šalies piliečiai ir austrų imperatoriškosios kariuomenės vadovybė jį priėmė su derama jo narsai pagarba. Vietiniai menininkai daugybę T. Kosciuskos statulėlių išdrožė. Tokį didelį susidomėjimą jomis lemia pagarba Kosciuskai...“¹⁹. Ši menka žinutė pateikė skaitytojui ne tik informaciją apie T. Kosciuskos buvimo vietą, bet ir pademonstravo austrų karinės vadovybės bei Lvove susitelkusių emigrantų iš Respublikos požiūrį į generolą Kosciuską, jo karinių sugebėjimų įvertinimą.

Paskutinė žinia apie T. Kosciuską buvo paskelbta gruodžio 13 d. „Korespondent Warszawski“ numeryje. Redakcija pateikė gruodžio 8 d. laiško iš Lvovo kopiją: „Lenkų generolas Kosciuszka, prieš kurį laiką čionai atvykęs, visos publikos buvo su tokiu pasigėrėjimu sutiktas, koks iš tiesų jo taurumui ir vyriškumui pridera. Užvakar vietinė generalinė vadovybė gavo įsakymą pranešti šiam ponui generolui Kosciuskai, kad esant tokioms aplinkybėms, ilgiau nei 12 valandų šiame krašte pasilikti jis negali, ir, žinant pono Kosciuskos išvalgumą, galima tikėtis, kad jis pats paklus šiam įsakymui (...). Prancūzijos Nacionalinio Konvento jam suteiktas garbės piliečio titulas²⁰ (su šia šalimi mes dabar kariaujame); atsisakymas stoti į mūsų karinę tarnybą, o labiausiai visuomenės dėmesys, kai minios žmonių sekiojo paskui Kosciuską Lvove, kur tik jis nepasirodydavo, paskatino mūsų valdžią pasiūlyti jam išvykti iš mūsų šalies“²¹.

T. Kosciuskai išvykus į Prancūziją, „Korespondent Warszawski“ jokios informacijos apie jį nebe pateikė.

¹⁸ *Summarysz czynnności Konfederacyi Generalney...*, t. 1, nr 210.

¹⁹ Pisano ze Lwowa, iż tam przybył JP Generał Kościuszko..., *Korespondent Warszawski*, 1792 11 24, nr 89, s. 853.

²⁰ Prancūzijos Nacionalinis konventas suteikė T. Kosciuskai Prancūzijos pilietybę 1792 m. rugpjūčio 26 d.

²¹ Kopia listu ze Lwowa dnia 8 grudnia, *Korespondent Warszawski*, 1792 12 13, nr 97, s. 940.

Targovicos konfederacijos egzistavimo laikotarpiu Varšuvoje prancūzų kalba buvo leidžiamas laikraštis „Gazette de Varsovie“²². Šis leidinys Lenkijos ir Lietuvos valstybėje turėjo mažai skaitytojų, tačiau jo numeriai pasiekdavo beveik visų Europos valstybių sostines. Respublikos diplomatai užsienyje sistemingai gaudavo šį laikraštį kaip priemonę propagandiniam ir informaciniam darbui²³. Du kartus per savaitę (trečiadieniais ir šeštadieniais) leidžiamas „Gazette de Varsovie“ buvo lojalus 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijai. Laikraščio patriotinė pozicija išryškėjo redaktoriui tapus karaliaus Stanislovo Augusto kabineto bendradarbiui, reformų šalinininkui prancūzui Emanueliui Murray (1792 m. birželis).

„Gazette de Varsovie“ plačiai informavo skaitytojus apie Respublikos ir Rusijos karo eigą. Pranešimuose apie lenkų ir rusų kariuomenių kautynes generolas T. Kosciūška įvertinamas kaip talentingas karo vadas.

1792 m. birželio 18 d. kautynių ties Zielencais aprašyme „Gazette de Varsovie“ pažymėjo, kad „šis mūšis be pertraukos tęsėsi nuo 7 valandos ryto iki 5 valandos vakaro. Mūsų nuostoliai kol kas nėra gerai žinomi. Netekome maždaug 800 žmonių (...). Priešas prarado per 4000 žmonių (...). Generolas Kosciūška, kaip jau ne kartą, iškilus grėsmei, parodė ypatingą drąsą ir sumanumą“²⁴. Liepos 4 d. numeryje „Gazette de Varsovie“ pranešė apie generolo Kosciūškos apdovanojimą ordinu už karinius nuopelnus²⁵. Liepos 14 d. buvo išspausdintas lenkų karininko laiškas, rašytas kunigaikščio J. Poniatovskio stovykloje Lokače liepos 4 d. Jame aprašomas J. Poniatovskio vadovaujamos kariuomenės ariergardo susidūrimas su Rusijos kariuomenės avangardu. (Lenkų kariuomenės ariergardą sudarė T. Kosciūškos vadovaujami daliniai.) Susidūrimo liudininkas pažymėjo, kad „kautynės buvo karštos, tačiau generolo Kosciūškos drąsos ir ryžtingumo dėka (jo apdairumo niekas negalėtų paneigti) priešas, patirdamas pakankamai didelių nuostolius, buvo atremtas“²⁶.

Patriotinė laikraščio redaktoriaus E. Murray pozicija nepasikeitė net karaliui Stanislovui Augustui prisiekus Targovicos konfederacijai. Tai rodo laikraščio pusla-

²² Informacinis leidinys „Gazette de Varsovie“ buvo įkurtas 1791 m. rugsėjo 17 d. Steigėjai: Prancūzijos policijos agentas Jean Claude Méhée de la Touche ir vokiečių ekonomistas ir teisininkas, vyskupo Ignoto Masalskio patarėjas finansų klausimais Karolis Glave-Kolbielski.

²³ *Prasa Polska...*, s. 36–37.

²⁴ Suite du rapport de ce qui s'est passé au corps d'armée que commandait le prince Joseph Poniatowski, général en chef, *Gazette de Varsovie*, 1792 06 27, No. 11, p. 42–43.

²⁵ Du camp du prince Joseph Poniatowski, lieutenant — général, près d'Ostrog le 25 Juin 1792, ten pat, 1792 07 04, nr. 13, p. 49.

²⁶ Précis d'une lettre écrite par un officier su camp du P. Joseph Poniatowski à Łokacz, le 4 Juillet 1792, ten pat, 1792 07 14, nr. 16, p. 61.

piuose skelbta informacija apie generolą T. Kosciuską. 1792 m. rugpjūčio 8 d. „Gazette de Varsovie“ išspausdino austrų karininkų pasakojimą apie mūšį ties Dubenka. „Generolas Kosciuszka, kuris kilniai gynė Amerikos laisvę ir kuris ne kartą pateikė neabejotinus drąsos įrodymus, norėjo sutrukdyti rusų kariuomenei persikelti per Bugą“, — pažymi laikraštis ir toliau smulkiai aprašo kautynių eigą, pabrėždamas, kad generolo Kosciuskos sumanumo dėka „4500 rusų liko gulėti mūšio lauke, o lenkai neteko ne daugiau kaip 400 kareivių, 3 karininkų ir 3 patrankų“²⁷. Straipsnio pabaigoje pažymima, kad „visi austrų karininkai, stebėję kautynes, labai gyrė generolą Kosciuską dėl jo sėkmingai atlikto manevro, pademonstravusio gilų karo meno išmanymą“²⁸.

1792 m. rugsėjo 19 d. „Gazette de Varsovie“ išspausdino generolo leitenanto T. Kosciuskos laišką, adresuotą Targovicos konfederacijos maršalkai Szczęsny Potockiui²⁹. T. Kosciuszka protestavo prieš Konfederacijos draudimą nešioti karinius apdovanojimus, gautus už nuopelnus kare su Rusija. Publikuodama laišką, redakcija pažymėjo, kad tam gavo Targovicos konfederacijos leidimą. Tai buvo paskutinė informacija apie T. Kosciuską „Gazette de Varsovie“ puslapiuose.

Respublikos patriotinės grupuotės šalininkai, 1792 m. vasarą pasitraukę į Austrijos valdomą Lvovą, nuo 1792 m. rugsėjo pradėjo leisti naują savaitraštį „Dziennik Patriotycznych Polityków“. Šio laikraščio redaktorais laikomi kunigas Michałas Harasiewiczzius ir garsus ekonomistas, publicistas Wawrzyniecas Surowieckis³⁰. Laikraščio redakcijos požiūri į T. Kosciuską atspindi jame išspausdintas Alojze Felińskio eilėraštis „Kosciuskos pagyrimas“ („Pochwała Kościuszki“). 1792 m. lapkričio 8 d. numeryje pateikiami pirmieji eilėraščio posmai³¹. Jame aukštinama T. Kosciuskos vyriška širdis ir narsūs žygiai. Sykiu iškeliami jo kuklumas ir išmintis. A. Felińskis akcentuoja, kad nėra labiau nusipelnusio šlovės žmogaus už generolą T. Kosciuską.

Visiškai priešingos pozicijos T. Kosciuskos atžvilgiu laikėsi konservatyvus laikraštis „Gazeta Warszawska“. „Gazeta Warszawska“ buvo leidžiamas du kartus per savaitę (trečiadieniais ir šeštadieniais). 1791—1792 m. laikraščio tiražas siekė

²⁷ Détails sur l'affaire de Dubienka, ten pat, 1792 08 08, nr. 23, p. 89.

²⁸ Ten pat, p. 89.

²⁹ Copie de la lettre adressée a S.E.M. Potocki chev. des ordres de Pologne, et Mal. de la Sme. Confédération de la Couronne; par M.T. Kościuszka ci — devient Lieutenant Général des Armées de S.M. et de la République, Chef du 4me régiment d'infanterie, et chevalier des ordres militaires de Pologne et d'Amérique. Varsovie le 6 Septembre 1792, ten pat, 1792 09 19, nr. 35, p. 137.

³⁰ *Prasa Polska...*, s. 45.

³¹ Pochwała Kościuszki, *Dziennik Patriotycznych Polityków*, 1792 11 08, nr 10, s. 157—160; eilėraščio tęsinys spausdinamas 1792 11 22, nr 12, s. 178.

1500 egzempliorių³². Leidinio redaktorius, buvęs Vilniaus ir Varšuvos jėzuitų kolegijų profesorius, Targovicos konfederacijos šalininkas kunigas Stefanas Łuskina stengėsi nepraleisti nė menkiausios žinutės apie patriotines šalies nuotaikas, juo labiau apie dalies visuomenės didvyrių laikomą T. Kosciuską. Laikraštis „Gazeta Warszawska“ jau nuo pirmųjų Targovicos konfederacijos dienų demonstravo savo pritarimą pastarosios sprendimams, o žinias apie Respublikos ir Rusijos karo kampaniją visiškai ignoravo. Tad nenuostabu, kad nė viename „Gazeta Warszawska“ numeryje nėra nė menkiausios užuominos apie T. Kosciuską.

1792—1793 m. Vilniuje buvo leidžiamas savaitraštis „Gazety Wileńskie“³³. Laikraštį leido ir spausdino Vyriausioji Lietuvos Mokykla. „Gazety Wileńskie“ papildymai buvo leidžiami antraštėmis „Addytament do Gazet Wileńskich“ ir „Suplement do Gazet Wileńskich“³⁴. Nuo 1774 m. „Gazety Wileńskie“ redaktoriumi buvo garsus astronomas, Vyriausiosios Lietuvos Mokyklos rektorius (1780—1799 m.) Martynas Počobutas³⁵. Išlikusiuose šio laikraščio egzemplioriuose³⁶ žinių apie generolą T. Kosciuską nėra.

Targovicos konfederacijos laikotarpiu stambiausiuose Respublikos laikraščiuose T. Kosciuskai buvo skiriamas gana didelis dėmesys. Teigiamą T. Kosciuskos vertinimą ir dėmesį jam sąlygojo jo nuopelnai 1792 m. kare su Rusija. Gėdingo Abiejų Tautų Respublikos kariuomenės atsitraukimo fone T. Kosciuska išgarsėjo kaip narsus ir sumanus generolas, sugebėjęs stoti į kovą su tris kartus gausesniu priešu ir suduoti jam skaudų smūgį, nepatiriant žymesnių nuostolių. Iš mūšio ties Dubenka T. Kosciuska išėjo didvyrių. Tokį jo vertinimą atspindi patriotinės krypties laikraščiai „Gazeta Narodowa i Obca“, „Gazette de Varsovie“, kiek nuosaikesnis „Korespondent Warszawski“ ir emigracijoje Lvove leistas „Dziennik Patriotycznych Polityków“. Tuo tarpu konservatyvusis, Targovicos konfederaciją palaikantis laikraštis „Gazeta Warszawska“ apie garsųjį generolą neužsiminė nė vienu žodžiu. Išlikusiuose Vilniuje leisto laikraščio „Gazety Wileńskie“ egzemplioriuose taip pat nėra jokių žinių apie generolą Tada Kosciuską.

³² *Prasa Polska...*, s. 28.

³³ J. Kazlauskaitė, *Vilniaus periodiniai leidiniai 1760—1918*, p. 21; *Prasa Polska...*, s. 25.

³⁴ K. Čepienė, I. Petrauskienė, *Vilniaus Akademijos spaustuvs leidiniai 1576—1805: Bibliogr.*, Vilnius, 1979, p. 368—370.

³⁵ M. Počobutas savaitraštį „Gazety Wileńskie“ leido iki 1794 m. Tačiau abejojama, ar jis redagavo jį Targovicos konfederacijos laikotarpiu. Žr. E. Rabowicz, Poczobut Marcin (1728—1810), *Polski słownik biograficzny*, Wrocław etc., 1982, t. XXVII/1, zes. 112, s. 52—62.

³⁶ *Gazety Wileńskie*, 1792 01 07, nr. 1; *Suplement do Gazet Wileńskich*, 1792 01 07, nr. 1; ten pat, 1792 01 28, nr. 4; *Suplement do Gazet Wileńskich*, 1792 01 28, nr. 4; ten pat, 1792 02 11, nr. 6; 1792 03 10, nr. 10; *Suplement do Gazet Wileńskich* 1792 03 10, nr. 10; ten pat, 1792 05 05, nr. 18; *Addytament do Gazet Wileńskich*, 1792 05 19.

Summary

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ

THE APPRECIATION OF TADEUSZ KOŚCIUSZKO IN THE PERIODICAL PRESS OF THE TARGOWICA CONFEDERATION PERIOD

It was a person of Tadeusz Kościuszko who got undivided attention of the periodical press of the Targowica Confederation period. The appreciation of T. Kościuszko and the attention to him was caused by his merits in the war between the Polish—Lithuanian Commonwealth and Russia of the year 1792 during which general T. Kościuszko had displayed his excellent understanding of the art of war.

Such an appreciation of general T. Kościuszko as of both the brave and the intelligent general was reflected in pages of the newspapers of the patriotic trend, namely, *Gazeta Narodowa i Obca*, *Gazette de Varsovie*, and a little in pages of the more moderate newspaper *Korespondent Warszawski*, all being issued in Warsaw.

On 24 July, 1792, the Targowica Confederation has banned the newspaper *Gazeta Narodowa i Obca*, and under the decision of 7 September, 1792, has made more severe the control of press. However, even under the conditions of censorship, the newspaper *Korespondent Warszawski* provided the readers with information relating T. Kościuszko. The last message on the grand reception of T. Kościuszko in Lvov has been published in the No 97 (13 December 1792) of this newspaper.

In the pages of the weekly *Dziennik Patriotycznych Polityków*, being issued in Lvov dependent to Austria, starting from 6 September, 1792, T. Kościuszko has been appreciated as the wise and the courageous man; a hope for a better future of the Polish — Lithuanian Commonwealth was linked with the person of T. Kościuszko.

Meanwhile, a newspaper of the conservative tendency *Gazeta Warszawska*, being published in Warsaw and edited by the adherent of the Targowica Confederation — S. Łuskiński, did not publish any information concerning T. Kościuszko at all.

The survived copies of the newspaper *Gazety Wileńskie*, being issued in Vilnius, do not contain any information on T. Kościuszko.

Trumpai apie autorę

Ramunė Šmigelskytė (g. 1970) — Lietuvos istorijos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto doktorantė. 1994 m. baigė Vilniaus pedagoginio universiteto istorijos fakultetą, nuo 1994 m. dirba Lietuvos istorijos instituto LDK istorijos skyriuje. Tyrinėja XVIII a. pabaigos LDK politinę istoriją.